

УДК 657:004 (075)

І. С. Яцик

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН З МЕТОЮ ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Проаналізовано використання інтерактивних методів навчання («мозковий штурм», сенкан) під час викладання гуманітарних дисциплін у вищій школі, розглянуто проблему формування толерантності в навчальному процесі.

Те, що я чую, я забуваю.

Те, що я бачу, я пам'ятаю.

Те, що я роблю, я розумію.

Конфуцій

Вступ

Процес навчання у вищих закладах освіти — це не лише автоматичне вкладання навчального матеріалу в голови студентів. Для кращого запам'ятовування та відтворення інформації потрібне не лише пояснення, але і напружена розумова робота студента, його активність суджень, інтерпретація ситуації.

Як відомо, студенти — це еліта нації. Саме тому навчання у вищих навчальних закладах повинно бути методично обґрунтованим та досконало продуманим, адже обсяг матеріалу для засвоєння величезний. Науковці життя присвячують одній проблемі, а викладачу відводиться лише декілька хвилин лекційного чи семінарського заняття для висвітлення цієї проблеми.

Дослідження проведені Національним тренінговим центром (США, штат Меріленд) показують, що інтерактивне навчання дозволяє різко збільшити процент засвоєння матеріалу, оскільки впливає не лише на свідомість учня—студента, а й на його почуття, волю (дії, практику)[1, 2]. Результати цих досліджень були відображені в схемі, що отримала назву «Піраміда навчання».

Лекція — 5 % засвоєння.

Читання — 10 % засвоєння.

Відео/аудіо матеріали — 20 % засвоєння.

Демонстрація — 30 % засвоєння.

Дискусійні групи — 50 % засвоєння.

Практика через дію — 75 % засвоєння.

Навчання інших / застосування отриманих знань відразу ж — 90 % засвоєння.

З піраміди видно, що найменших результатів можна досягти за умов пасивного навчання (лекція — 5 %, читання — 10 %), а найбільших — інтерактивного (дискусійні групи — 50 %, практика через дію — 75 %, навчання інших чи негайне застосування — 90 %) [1, 2]. Це, звичайно, середньостатистичні дані, і в конкретних випадках результати можуть бути дещо іншими, але в середньому таку закономірність може простежити кожен педагог.

Ці дані цілком підтверджуються дослідженнями сучасних російських педагогів. За їхніми оцінками, старший школяр може, читаючи очима, запам'ятати 10 % інформації, слухаючи — 26 %, розглядаючи — 30 %, слухаючи і розглядаючи — 50 %, обговорюючи — 70 %, набуваючи особистий досвід — 80 %, внаслідок спільної діяльності з обговоренням — 90 %, навчання інших — 95 % [2, с. 78].

Цікавий приклад наводять українські дослідники інтерактивного навчання О. Пометун та Л. Пироженко, які, пояснюючи метод інтерактивних технологій, звертають увагу на те, що наш мозок схожий на комп'ютер, а ми — його користувачі. Щоб комп'ютер працював, його потрібно ввімкнути. Так само потрібно «ввімкнути» і мозок студента. Коли навчання пасивне, мозок не вмикається. Комп'ютер потребує правильного програмного забезпечення, щоб інтерпретувати дані, введені в його пам'ять. Наш мозок повинен пов'язати те, що нам викладають, з тим, що ми вже знаємо і як ми думаємо. Коли навчання пасивне, він не простежує ці зв'язки і не забезпечує

повноцінне засвоєння.

Нарешті, комп'ютер не може зберегти інформацію, якщо вона не оброблена і не «закріплена» за допомогою спеціальної команди. Так само наш мозок повинен перевірити інформацію, узагальнити її, пояснити комусь для того, щоб зберегти її в банку пам'яті. Коли навчання пасивне, мозок не зберігає те, що було подано [3, с. 79].

Ще однією з причин незадовільного засвоєння учнями почутого на уроці є темп, із яким учитель говорить, і ступінь сприйняття дітьми його мовлення.

Більшість викладачів промовляє приблизно від 100 до 200 слів за хвилину. Але чи здатні діти сприйняти такий потік інформації? За високої концентрації уваги людина може сприйняти від 50 до 100 слів за хвилину, тобто половину.

Проте здебільшого, навіть тоді, коли навчальний матеріал цікавий, студентам важко зосереджувати увагу протягом тривалого часу. Вони відволікаються, починають обдумувати деталі почутого, чи навіть проблему або ситуацію, що не стосується уроку.

Наукові дослідження показують, що для того, щоб студенти слухали і не думали над сторонніми речами, викладачі повинні промовляти від 400 до 500 слів за хвилину. Але це неможливо, людина говорить у чотири рази повільніше, а тому студенти відволікаються, і часом їм стає нудно. [4, с. 35].

Дослідження, проведене в одному з американських коледжів, де переважає лекційна форма навчання, показало, що студенти були неуважні приблизно 40 відсотків часу. Більше того, коли за перші десять хвилин студенти ще могли пам'ятати 70 % інформації, то за останні 10 хвилин семінарського заняття вони сприймали всього 20 відсотків матеріалу. Не дивно, що студенти під час викладання лекційного вступного курсу до психології знали лише на 8 % більше, ніж контрольна група, яка не слухала курсу взагалі [5, с. 13].

Під час викладання гуманітарних дисциплін найбільший ефект дає запровадження інтерактивних технологій колективно-групового навчання, тому що вони є, думку автора, демократичнішими за інші методи, а виховання демократичного толерантного ставлення до своїх колег по навчанню є однією із ланок формування незалежного громадянського суспільства.

До речі, сучасна філософія зв'язує толерантність з ліквідацією інтелектуальної основи нетерпимості, яка репресивно підпорядковує істину. Вважається, що істина виставляє всіх, хто її не дотримується, за межі того, що вважається нормою. Диктат істини в науці і науковому співтоваристві нібито розповсюджується на всі соціальні відносини, ці відносини в науці є моделлю, за вказівками якої будується соціальність.

Історично мінливий характер толерантності дійсно пояснюється змінами думки про толерантне, змінами її (думки) онтологічних установок. Дослідження розумової роботи — прерогатива філософії; вона санкціонує напрями руху людського мислення. В цьому значенні напрями філософії задають контекст тематизації будь-якої проблеми, проблеми толерантності у тому числі. Сучасний контекст — це контекст постметафізичного мислення, що стало підсумком деконструктивістських процесів у філософії і пов'язаних з лібералізацією владного начала Розуму.

Саме з цієї причини, змістовна сторона освітнього процесу передбачає цілеспрямований відбір навчального матеріалу: він повинен охоплювати різні теорії та точки зору вчених, виділяти альтернативні ситуації в суспільному розвитку, які віддзеркалюють його різнобарв'я.

Наприклад, толерантність у викладанні філософії припускає терпиме ставлення до представників різних філософських напрямків, необхідність позбавлення від пануючого в дослідженнях марксистів упередження відносно всієї немарксистської філософії ХХ століття, окреслення нових підходів до вивчення неопозитивізму, екзистенціалізму та інших філософських течій.

Отже, думку автора, проблема толерантності є міждисциплінарною, і міждисциплінарне звучання цієї проблеми надає саме філософія. В курсі філософії важливо говорити про обґрунтованість терпимості, справедливості, етичні імперативи, недотримання яких приводить до дискредитації демократичних цінностей. Терпимість відносно людей, що належать до іншої національності, означає усвідомлення їх приналежності до людства в цілому. Даючи студентам матеріали для пошуку відповідей на питання про долі людства, викладач філософії повинен підвести студентів до усвідомлення єдності людства перед лицем глобальних проблем, до розуміння цінності кожної культури в сім'ї народів планети.

У процесі виховання студентів науковцями виділяється таке поняття як «полікультурне

виховання», критеріями якого виділяють: толерантність (розвиненість, відкритість, альтруїзм, емпатія); інтеркультурна компетенція (здатність особистості здійснювати інтеркультурну комунікацію, досягати взаєморозуміння в ситуаціях міжкультурного спілкування на основі застосування лінгвокультурологічних знань); критичне мислення (розвиненість полікультурної свідомості); мотивація прагнення особистості до самостійного набуття гуманітарних знань і використання їх у власній життєдіяльності [6, с. 18].

Аналіз чинних програм з гуманітарних предметів показав, що полікультурний компонент у більшості діючих програм і підручниках практично відсутній, виховний потенціал вивчення гуманітарних предметів використовується неповною мірою.

Особливу роль у формуванні таких рис полікультурної вихованості, як толерантність, розуміння, прийняття і повага до різних культур має навчання інтеркультурної комунікації — адекватному взаєморозумінню представників різних культур. Метою навчання інтеркультурної комунікації є формування інтеркультурної компетентності.

Основу інтеркультурної компетентності складають комунікативні лінгвокультурологічні знання (комунікативна і лінгвокультурологічна компетенція). От чому предметам гуманітарного циклу, що мають загальну лінгвокультурологічну змістовну лінію, надається пріоритетне значення у процесі навчання інтеркультурної комунікації, а отже підвищенні полікультурної вихованості студентів) [7, с. 52].

Процесуальна сторона освітнього процесу передбачає використання активних форм навчання: діалогу, дискусій, ділових ігор, дебатів, моделювання ситуацій. Організаційні форми, які засновані на спілкуванні, діалозі, зіставленні різних точок зору, покликані сприяти формуванню поважного відношення до іншої думки, розуміння важливості існування різних підходів, сприйняттю різномудства всередині групи як позитивного чинника.

Наприклад, великою популярністю серед студентів користуються такі різновиди загальногрупового обговорення як «Мікрофон», «Броунівський рух», «Ажурна пилка», «Джиг-со». Найбільш науково-пристосованою до умов викладання практичних занять в наших українських університетах є **технологія «мозкового штурму»**. На ній і зупинимось.

Правила «мозкової атаки» такі.

1. Вибір ведучого при рівноправному положенні всіх учасників (частіше всього ним буває автор статті, як викладач).
2. Влада уяви. Позитивний настрій на партнерів.
3. Можливі лише уточнювальні питання, заохочення і підтримка партнерів. Це не відноситься до експертів.
4. Неприйняття критичних зауважень і проміжних оцінок у процесі «штурму» (наприклад: «згодний, але можна і по-іншому»). Можливі доповнення і комбінування ідей.
5. Чіткість і узагальненість формулювання суджень, ідей. Дія за принципом: чим більше ідей, рішучіше атака, тим ближче досягнення мети штурму.
6. Доброзичливий настрій і розкутість учасників.
7. Активність всіх учасників команд оцінюється балами. Пасивні учасники дають привід експертам знімати бали команді.
8. Оптимізм і впевненість.

Етапи і методика «мозкового штурму»

I. Формулювання навчальної проблеми, обґрунтування задачі її рішення

Визначення умов і правил колективної роботи. Вказується, що за порушення правил знімається від 2 до 4 балів із групи. Утворення робочих груп з 3—5 чоловік і експертної групи, що повинна буде оцінити і відібрати кращі з ідей. Вся академічна група розподіляється на 4—5 чоловік. Експерти займають свої місця в групах. (Експерти вибираються із студентів, які досконало знають матеріал, тобто це ті, які знають проблему з різних сторін, здатні аргументувати свою позицію.)

II. Експрес-розминка

Швидкий пошук відповідей на питання і задачі тренувального характеру, підготовлені викладачем. Це одночасно настрій і перевірка роботи груп: студенти в групах перевіряють свій інтелек-

туальний потенціал.

III. «Штурм» поставленої проблеми

Правила не нагадуються. Ще раз викладачем швидко уточнюється задача. Нагадується про дотримання оголошених заздалегідь правил. Генерування ідей у групах під спостереженням експертів починається за сигналом вчителя одночасно у всіх групах (дзвінок будильника мобільного телефону починає і закінчує роботу груп, тому необхідно завести його на визначений час). У групі учасники по черзі висловлюють вголос свої ідеї. Експерти у своїх групах фіксують ідеї, роботу кожного, дотримання ними правил. «Штурм» проблеми в групах триває 10—15 хвилин.

IV. Обговорення експертами підсумків роботи груп

V. Вибір й оцінка ними найкращих ідей

VI. Повідомлення про результати «мозкової атаки» («штурму») за чергою виконання чи за годинниковою стрілкою (обговорити заздалегідь)

VII Публічний захист найкращих ідей

Така форма проведення семінарських занять, на думку автора, є найрезультативнішою, адже тоді неможлива неучасть студента у колективному взаємодоповнювальному процесі навчального пізнання. І тому це є хорошим стимулом для навчання, адже не дуже хочеться виділитись своєю необізнаністю серед колег. А одним із домашніх завдань студенти полюбують виконувати вправу «сенкан», яка є однією із методів інтерактивного навчання і дозволяє виявити свої творчі задатки. Суть цього методу така:

Сенкан — це вірш, що складається з 5-ти рядків.

1-й рядок має містити слово, яке позначає тему (звичайно, це іменник).

2-й рядок — це опис теми, який складається з 2-х слів (два прикметники).

3-й рядок визначає дію, пов'язану з темою; він складається з трьох слів (дієслів).

4-й рядок є фразою, яка складається з 4-х слів і виражає ставлення до теми, почуття з приводу обговорюваного.

Останній рядок складається з одного слова; в ньому висловлюється сутність теми, ніби робиться підсумок.

Наприклад (сенкан із творчого доробку автора дослідження):

Мова. Складна. Синтаксична. Утворює. З'єднує. Конструює. Душа менталітету кожної нації. Рідна.

Пунктуація. Багатокомпонентна, різноманітна. Розділяє, виділяє, примножує. Система знаків уживання пунктограм. Розбір.

Речення. Предикативне, модальне. Складається, надає, зв'язує. Синтаксична одиниця вираження думки. Соковите.

Висновки

Узагальнюючи вищесказане, автор хоче звернути увагу на те, що використання інтерактивних методик у навчальному процесі вищих навчальних закладів, зокрема під час вивчення гуманітарних дисциплін, створює умови для розвитку самореалізації особистості та допомагає досягти високого інтелектуального розвитку студентів. Адже тільки уміле проектування і реалізація двох складових освітнього процесу — наочно-змістовної і процесуальної — приводять до формування толерантності як найважливішої характеристики в українському демократичному суспільстві. Найбільшою мірою це залежить від педагогічної майстерності викладача гуманітарних дисциплін, у тому числі від прояву його особистої толерантності в освітньому процесі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сучасні освітні технології у вищій школі: матеріали міжнар. наук.-метод. конф. (Київ, 1—2 листопада 2007 року): [Тези доповідей: У 2 ч.] — Ч. 2 / [Відп. ред. А. А. Мазаракі]. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. — 259 с.
2. Мокрогуз О. П. Інноваційні технології у викладанні суспільних дисциплін / О. П. Мокрогуз. — Чернівці, 2002. — С. 72.
3. Корнеева Л. И. Современные интерактивные методы обучения в системе повышения квалификации руководящих кадров в Германии: зарубежный опыт / Л. И. Корнеева // Университетское управление: практика и анализ. — 2004. — № 4(32). — С. 78—83.
4. Остапчук О. Від оптимізації до інноваційного розвитку: реформуємо методсистему / О. Остапчук // Директор школи (Україна). — 2001. — № 6. — С. 35—40.
5. Остапчук О. Шляхи підвищення інноваційного потенціалу методичної роботи / О. Остапчук // Шлях освіти. — 2002. — № 2. — С. 9—15.
6. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. Пометун, Л. Пирожниченко. — К.: вид-во А. С. К., 2004. — С. 7—19.
7. Кузибецкий А. Управленческая культура: лидер и его команда / А. Кузибецкий, Н. Рождественская // Народное образование. — 2001. — № 6. — С. 50—64.

Матеріали статті рекомендовано до опублікування оргкомітетом ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Гуманізм та освіта» (10—12 червня 2008 р.)

Яцик Ірина Станіславівна — асистент кафедри філософії.

Житомирський державний університет імені Івана Франка